

УДК 111.1+141.32

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2025-31-2-12>**Єгор Чумак**

Наукова онтологія Ніколая Гартмана проти екзистенціалізму Мартіна Гайдегера

Актуальність. У статті проведено критичний аналіз онтології Мартіна Гайдегера крізь призму поглядів іншого видатного онтолога Ніколая Гартмана. **Мета** дослідження полягає у виявленні принципових відмінностей між гайдегерівським та гартманівським розумінням теорії буття, а також у демонстрації того, що критична онтологія Гартмана не лише спростовує основні положення Гайдегера, але й пропонує більш послідовне вирішення онтологічної проблематики. **Методи.** Розкрито історичні філософські позиції Гайдегера, яка радше спирається на дух часу і налаштованість суспільного духу, ніж на об'єктивні структури і модуси буття, на які, на протилежність Гайдегеру, спирається Гартман у своїх онтологічних міркуваннях. Саме критична онтологія Гартмана постає як альтернатива екзистенціальному суб'єктивізму та філософській моді антропологізації світу; разом із тим, гартманівська перспектива виступає в якості спроби повернути філософію до її первісного завдання: осмислення буття як такого, а не переживань людини щодо нього. **Новизна.** В цьому дослідженні продемонстровано, як гартманівський реалізм долає суб'єктивістську пастку гайдегерівської думки, зміщуючи філософську напруженість від свідомості до самого суцього. Особливу увагу приділено аналізу гартманівської критики гайдегерівського «страху» як онтологічного принципу, який перетворює екзистенційну аналітику на психологічну містифікацію. **Висновки.** У цьому дослідженні виявлено, яким чином Гайдегера спроба редуції онтології до аналізу Dasein, фактично, відновлює ідеалістичну установку, яку Гартман називає «корелятивістським упередженням». Також тут виявлено, що онтологічна інтенція гайдегерівської думки є глибоко суперечливою і спекулятивною через довільне використання філософських категорій та впровадження суб'єктивістського концепту екзистенціалів Dasein, через що онтологія Гайдегера набуває яскраво виражених корелятивістських рис, що зближують її з ідеалістичною традицією позиціонування буття навколишнього світу як суб'єкт-обумовленого.

Ключові слова: філософія, буття, онтологія, суще, Ніколай Гартман, Мартін Гайдегер, Dasein, наука, реалізм, екзистенціалізм.

© Єгор Чумак, 2025

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу CC BY 4.0

Вступ

Початок ХХ століття став визначним для подальшого розвитку західної філософської традиції, оскільки саме в цей час було викрито глибинні проблеми і недоліки тієї метафізики, на якій ця традиція базувалась. Вперше в історії інтерес до класичної метафізичної проблематики, метою якої було досягнути традиційні філософські питання Бога, Всесвіту й душі, пережив загальний занепад. Симптоматика цього занепаду дуже різноманітна і можна виокремити кілька найбільш яскравих тенденцій, які її характеризують. Перша тенденція полягала у схильності певних філософів до реабілітації з префіксом «нео-» застарілих філософських моделей типу гегельянства (Куно Фішер), кантіанства (Герман Коген), томізму (Етьєн Жильсон). Ці напрямки намагалися врятувати метафізику шляхом її модернізації, повернувши філософії втрачену системність і нормативність. Друга тенденція – прямо протилежна: позитивісти, аналітики та марксистки проголошували саму метафізику рудиментом, що має бути демонтований. Для них філософія мала перетворитися або на логічний аналіз мови (Людвіг Вітгенштайн), або на методологію науки (Карл Поппер), або на інструмент суспільного перетворення (Карл Маркс), а тому метафізику вони розглядали як зайву і непотрібну дисципліну, що лише обтяжує філософію своєю ефемерною проблематикою.

Причина цього вбачається в тому, що метафізика, будучи розділом філософії, більшою мірою покладається на онтологічний базис, ніж етика, естетика або аксіологія, незважаючи на те, що предмети і цих дисциплін також мають буттєву представленість. Саме неясність та суперечливість онтологічних побудов, що супроводжували філософію протягом усієї її історії, призвели до скептицизму щодо доцільності вирішення онтологічної проблематики. У результаті склалася парадоксальна ситуація: філософія, що впродовж століть була наукою, яка покладалась на концепцію буття, втратила власний предмет. Традиційна онтологія виявилася або викинутою з філософського дискурсу, або зведеною до рівня історичної курйозності. Саме поняття буття втратило очевидність, яку воно мало від часів Парменіда й Арістотеля. Класичній європейській метафізиці так і не вдалося одностайно визначити, що є буття – форма або матерія, реальне або ідеальне, випадкове або необхідне. Останнім, хто запропонував цілісну дефініцію буття, був Георг Вільгельм Фридріх Гегель, який писав, що буття – це «чисте мислення та найбезпосередніше поняття» [Hegel 1990]. Однак в середовищі філософів-матеріалістів таке розуміння буття не знайшло підтримки через нав'язливу ідеалістичність цього поняття; онтологічним базисом світу з усіма його речами, явищами і процесами матеріалісти оголосили, вочевидь, матерію,

що призвело до численних апорій, які матеріалізм, виходячи зі своєї аксіоматики, подолати не здатний.

Однак, паралельно з цим «анти-онтичним» настроєм починають визрівати спроби відновлення самої можливості онтології. У світогляді міжвоєнної Європи, розірваній між позитивістським технократизмом науки та нігілізмом постніцшеанської культури, все гостріше усвідомлюється потреба повернення до питань, що виходять за межі емпіричного досвіду: питання про буття, про його сенс і природу. Таким чином, криза метафізики водночас стає і шансом для її оновлення: за гегелівським законом зняття, через подолання старих філософських форм скептицизму та критицизму, які зжили себе в саморозчаруванні, відкрилася можливість для нового розуміння онтологічного мислення.

Саме на цьому фоні молодий німецький філософ Мартін Гайдегер опубліковує свій *magnum opus* під назвою «Буття і час». «Попри туманність та складність свого стилю, Гайдегер проголошує, що філософія і, зокрема, метафізика приречені, доки не буде вирішена проблема буття. Тобто Філософ прагне реабілітувати онтологічну проблематику, актуальну для перших мислителів Давньої Греції, через що його можна назвати «німецьким греком» або «грецьким німцем»» [Карівець 2020]. Гайдегер усвідомлював що основою філософії є ніщо інше, як онтологія, оскільки все те, що філософія досліджує, має буттєвий контекст, а отже необхідно в першу чергу цей контекст розкрити та дослідити. Задля цієї мети Гайдегер розробляє власний понятійний апарат та вибудовує своєрідну логіку розкриття буття через особливі модуси *Dasein*. *Dasein* – центральна категорія гайдегерівської думки, яка є, власне, провідником на шляху до істини буття. Через певний час інший філософ, Ніколай Гартман, надихнувшись успіхом реабілітації онтології як особливої науки, публікує власний твір – «До основоположень онтології», – в якому викладає власні погляди на основну онтологічну проблематику з опозиційною перспективою щодо Гайдегера. Гартман, як і Гайдегер, визнає необхідність радикального оновлення онтології, проте його підхід має зовсім іншу інтенцію: він прагне відновити філософію буття на радикально інших засадах. Якщо Гайдегер відмовляється «опредмечувати» буття, побоюючись його об'єктивації, то Гартман, навпаки, вбачає у цьому єдиний можливий шлях онтологічного пізнання. Для нього буття не є ані міфом, ані переживанням, ані екзистенціальним настроєм, а найзагальнішою і водночас найреальнішою властивістю усього суцього. У цьому сенсі Гартман продовжує й очищує аристотелівську лінію – буття як «Суцього взагалі», або «Суцього оскільки воно є». І хоча питання тут стоїть про «сущє», а не про «буття», але в найбільшій своїй загальності саме сущє знаходить своє вираження через буття [Коваленко, & Ковальський 2015]. Така позиція робить зіставлення ідей обох мислителів не просто академічним

доробком, а принциповою онтологічною опозицією між двома парадигмами: філософією як наукою про буття і філософією як екзистенціальним самовираженням людини.

Актуальність дослідження полягає в тому, що конфлікт між гайдегерівським екзистенціалізмом і гартманівським реалізмом є не лише історико-філософським епізодом, а й симптомом фундаментальної кризи сучасної філософії. Питання про статус буття, про його відношення до пізнання, свідомості, історії – залишається центральним і по сьогоднішній день, коли постмодерна свідомість прагне розчинити реальність у мові, досвіді або дискурсі, просуваючи власні політичні й ідеологічні наративи. Гартманівська критика Гайдегера тут набуває особливої ваги: вона нагадує про можливість онтології, яка не відмовляється від реальності, не замикається в межах людського сприйняття, а прагне досягнути суще, тим самим зробивши буття настільки зрозумілим, наскільки це можливо.

Мета дослідження полягає у виявленні принципових відмінностей між гайдегерівським та гартманівським розумінням теорії буття, а також у демонстрації того, що критична онтологія Гартмана не лише спростовує основні положення Гайдегера, але й пропонує більш послідовне вирішення онтологічної проблематики. Для реалізації визначеної мети було визначено наступні завдання:

- Проаналізувати засади онтології Мартіна Гайдегера, зокрема його концепт «сенсу буття» та екзистенційну аналітику Dasein.
- Висвітлити головні принципи критичної онтології Ніколая Гартмана.
- Розкрити основні пункти критики Гартмана щодо гайдегерівської філософії, включно з проблемами суб'єктивізації буття, містифікації страху та історичизму екзистенціалізму.
- Показати, що гартманівський реалізм дозволяє зберегти онтологічну непохитність філософії, звільняючи її від антропологічних обмежень.

Методи

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні наступних методів: *історико-філософський* (застосовано для реконструкції інтелектуального контексту, у якому формувалися онтологічні концепції обох мислителів), *порівняльно-аналітичний* (використано для виявлення відмінностей і точок дотику між онтологією Гайдегера та Гартмана, а також для проведення логічно послідовного зіставлення ключових понять обох мислителів) та *герменевтичний* (забезпечив інтерпретацію вихідних понять та текстів обох мислителів у контексті їхніх власних смислових структур).

Виклад основних результатів дослідження

Між двома мислителями пролягає не просто різниця у стилі онтологічного мислення, а й світоглядна прірва: там, де Гайдегер бачить нескінченну гру сенсів і «занепокоєність», пов'язаних зі специфікою людського існування, Гартман вбачає впорядкованість і структурність буття; там, де перший апелює до екзистенції як до шляху автентичного буття, інший закликає до суворості мислення; там, де Гайдегер повідомляє свої ідеї мовою міфу, Гартман робить це мовою науки.

Революційність онтології Гайдегера полягає в тому, що він піддає деконструкції традиційні уявлення про співвідношення буття і сущого. Раніше філософи не робили принципової різниці між цими поняттями, але для Гайдегера – це найбільш принципово, оскільки буття – це не суще, ототожнювати їх не можна. У певному сенсі це так, і Гартман погоджується з тим, що ототожнення буття та сущого призвело до серйозних проблем у західній філософській традиції, і це, на його думку, дивно, адже давні греки мали змогу мовленнєво розмежовувати ці поняття [Hartmann 1965]. Тим не менш, Гартман знаходить вирішення проблеми співвідношення буття і сущого: сущого може бути якої завгодно кількості і будь-якого характеру (матеріальне, духовне, реальне, ідеальне), але є у всій цій сукупності сущого дещо тотожне, і це саме буття. Все це, так чи інакше, є. Буття – одне, сущого – багато, так само, як і є багато щасливих людей, але щастя – лише одне. У цьому сенсі буття виступає тотожною властивістю сущого, але це в жодному разі не є визначенням поняття буття, оскільки визначення можливе лише у вигляді обмеження певного поняття через менше поняття, але ширшого поняття, ніж буття просто немає. Як зазначає німецький дослідник Рафаель Гюнтельман: «Гартман погоджується з Арістотелем, що буття не може бути визначене. Але на відміну від Арістотеля та більшості представників філософської традиції, Гартман показує у чудовому аналізі поняття буття, що буття часто помилково ототожнювали з деякими особливостями буття» [Hüntelmann 2022]. Отже Гартман, вслід за Арістотелем, вважав, що проблематика буття може бути виражена у формулі «Сущого як такого», або «Сущого взагалі», або «Сущого, оскільки воно є», хоч і Арістотель згодом знехтував нею, роздрібнивши її на окремі категорії. І все ж, важливість цієї формули полягає в тому, що вона проголошує індиферентність сущого щодо окремих своїх проявів. До цього моменту філософія виходила з того, що статус «сущого», або «те, що є і не може не бути» закріплювався за тою чи іншою категорією чи модальністю: у Платона суще – це лише ідеї, у Арістотеля – це субстанції, у атомістів – одиничне, у стоїків – загальне, для одних – випадкове, а для інших – необхідне. Однак, Гартман категорично протестує і наголошує на тому, що суще – це

суще і не більше того. У цьому перевага Гартманівської онтології – буття не стає чимось віддаленим, а цілком досяжним і найближчим з усього, що може бути досліджено.

Але саме це у парадигмі Гайдегера принципово неможливо. Предмет запитування Гайдегера – не проблема буття, виражена у вигляді «Сущого як такого», а проблема сенсу буття. Гайдегер вважав, що буття взагалі не можна зробити предметом запитання, бо в такому випадку воно стає, власне, предметом, тобто, сущим. Тому Гайдегер пропонує зміну аристотелівської формулі своєю власною – «Сенс буття». Але така зміна, як вважає Гартман, слугує скоріше на шкоду, ніж на користь: якщо і говорити про сенс буття, то починати варто саме з сенсу *сенсу*, бо що таке сенс має не менше значення, ніж буття. Коли ми говоримо про «сенс буття», наполягає Гартман, нам все одно потрібно запитати: що означає «сенс»? І який його спосіб буття? «Тож ми повинні запитувати так само про «буття сенсу», як і про «сенс буття» [Peterson 2016]. Слово «сенс» одне з найбільш багатозначних у філософському лексиконі, і що саме має на увазі Гайдегер зовсім не прозоро. Якщо говорити про слово «сенс» як синонім слова «дефініція», то в такому разі наголос робиться на номінальному визначенні слова «буття», але цього зовсім недостатньо, бо онтологія запитує не про слова, а про буття. Якщо під словом «сенс» розуміти сутнісну дефініцію, вона неможлива як з вищевикладених міркувань, так і з позиції самого Гайдегера. Якщо ж під «сенсом» розуміти екзистенціалістський аналог цілепокладання, то в такому випадку онтологічна перевага схиляється в бік суб'єкта, людини, оскільки лише людина здатна покладати ціль і досягати її, але питання про буття знову забувається. Сенс, який він є сам в собі – це нонсенс, і як правильно зазначає філософ Луїс Фернандо Мендоза Мартінез, захищаючи позицію Гартмана: «Ми звертаємося до інтерсуб'єктивного гносеологічного досвіду, тому що, хоча окремий суб'єкт може намагатися виправити іманентну когерентність своєї репрезентації світу, він все ж може залишатися в пастці ілюзії того, що має сенс лише для нього самого. Суб'єктивна когерентність образу світу не є вирішальним критерієм його об'єктивної валідності. І, оскільки об'єкт пізнання, самодостатній світ, залишається байдужим до своєї суб'єктивної репрезентації, суб'єкт схильний потрапити в пастку самореференційності» [Martinez 2025].

Тут проявляється друга важлива помилка у підході до проблеми буття у Гайдегера, на яку вказує Гартман. Це усталене філософське кліше, яке Гартман називає «корелятивістським упередженням». Аналіз буття лежить у площині людського сприйняття та інтерпретації, тобто характер буття детермінований суб'єктом. В сутності, це повернення ідеалістичної установки, яка полягає в ототожненні буття і мислення, з тією відмінністю, що гайдегерівський *Dasein* не обмежується лише мислен-

ням. Розуміння буття укорінене у житті Dasein, а тому онтологія має починатися з аналізу самого Dasein. Наслідком цього стало розуміння буття як такого, що релятивізовано суб'єктом. Як стверджував сам Гайдегер у «Бутті та часі»: «Світ, у якому я є, так чи інакше, мій світ. Так само і істина – моя» [Heidegger 1962]. Тим самим, на передній план виходить проблематика Dasein, але не буття, а якщо буття і фігурує в міркуваннях Гайдегера, то лише у зв'язці з Dasein. І як правильно зауважив Гартман, Гайдегер видає модуси Dasein за модальності буття [Hartmann 1965]. Внаслідок цього центральним предметом уваги і дослідження Гайдегера залишається Dasein.

Гартман вирішує цю проблему в інший спосіб: він просто змінює інтенціональну установку зі свідомості на суще. Проблематика способів і механізмів пізнання і сприйняття не повинні затьмарювати проблематику буття і сущого, інакше ми змішаємо онтологію з гносеологією, повернувшись до ідеалізму, який знову приведе нас у глухий кут нескінченних парадоксів. Так само, як фізик-експериментатор не замислюється попередньо про те, яким чином він пізнає, так і філософ у своїх дослідженнях не повинен виходити з примату пізнання над буттям. Для Гартмана філософія не така продуктивна, якщо її початкова установка не є натуральною, тобто спрямованою безпосередньо на суще. Гартман наполягає, що суще не обмежується своєю об'єктністю [Hartmann 1965]. Щоб щось було сущим – тобто залученим до буття – йому не обов'язково ставати об'єктом для свідомості. В цьому плані онтологія Гартмана тяжіє у бік реалізму.

Це в жодному разі не означає, що Гартман поділяє думку філософів-атеїстів, які вважали, що існування передує сутності. Якщо Гайдегер виходить із традиційного, схоластичного уявлення протилежності сутності та існування (есенції та екзистенції), то в онтології Гартмана все інакше. Гартманівська деструкція традиційної онтології в цьому плані куди радикальніша за гайдегерівську, оскільки для Гартмана сутність і існування – це два моменти одного і того ж сущого. Не може певна річ екзистенціювати і не мати есенції, і навпаки. Традиційна онтологія стверджує, що екзистенція – це прерогатива реального світу, а есенція – ідеального; реальної есенції чи ідеальної екзистенції – немає. І в цьому Гартман – категоричний дисидент. Він вважає, що ми не повинні змішувати моменти буття (есенція/екзистенція) та способи буття (реальність/ідеальність).

Ще один важливий аргумент Гартмана проти філософії Гайдегера полягає у тому, що Гайдегер надто підносить і, буквально, зводить до культу почуття страху, роблячи його наріжним каменем справжності Dasein. Тут було би за краще навести цитату самого Гартмана з цього приводу: «Саме страх принципово тяжіє до всякого роду брехні. Людина, що на-

повнена страхом, із самого початку не здатна до тверезого погляду на життя і на те, ким і чим є вона сама. Вона схильна вірити будь-якому обману як у житті. І у філософському плані така людина безнадійно в'язне в рефлексії. Так вважає Мартін Гайдегер у своєму відомому аналізі страху, причому з однозначною перевагою страху смерті. У цьому Гайдегер наслідує найзлочаснішому і найрафінованішому з усіх самокатувальників, відомих в історії, – Серену К'єркегору» [Hartmann 1965]. Дійсно, як зазначає український філософ С. Шевченко: «М. Гайдегер вхоплює найсуттєвіший момент к'єркегорівської філософії – він розглядає реальність в екзистенціальній перспективі крізь параметри самоздійснення індивідом свого власного «Я», і своєрідно застосовує його у своїй фундаментальній онтології» [Шевченко 2009]. На нашу думку, експлуатація к'єркегорівської екзистенціальної моделі зовсім не доречна в суто онтологічному контексті, але саме їй судилося стати матрицею екзистенціалізму Гайдегера.

Останній важливий момент, який віддаляє філософію Гайдегера від наукової строгості та апріорності полягає у її яскраво вираженому історизмі. Якщо Гартман розробляв свою онтологію як об'єктивну науку про природу і структуру буття, то філософія Гайдегера виявилася набагато ближчою до духу часу. Екзистенціальна аналітика Dasein, її категорія «кинутості», пафос пошуку «справжності» – це все виражає атмосферу кризи міжвоєнної європейської культури. Річ у тім, що Гайдегер вловив і звів у ранг онтології настрої своєї епохи: тривогу, почуття втрати опори, прагнення нового підґрунтя. Гартман навпаки намагався побудувати філософію, здатну подолати історичну обмеженість, – філософію, звернену не до переживань часу, а до вічних характеристик буття.

Новизна

Наукова новизна цього дослідження полягає у здійсненні системного розкриття і введення у більш широкий науковий обіг серед вітчизняних та зарубіжних філософів низки основних ідей і концепцій Ніколая Гартмана на тлі протиставлення його онтології екзистенціальній аналітиці Dasein Мартіна Гайдегера. В цьому дослідженні продемонстровано, як гартманівський реалізм долає суб'єктивістську пастку гайдегерівської думки, зміщуючи філософську направленість від свідомості до самого сущого. Особливу увагу приділено аналізу гартманівської критики гайдегерівського «страху» як онтологічного принципу, який перетворює екзистенційну аналітику на психологічну містифікацію.

Висновки

Протиставлення онтологій Ніколая Гартмана та Мартіна Гайдегера виявило не просто дві школи філософського мислення, а дві світоглядні стратегії, що по-різному відповідають на головне питання онтології – що означає бути. Гайдегер, демонструючи власне розчарування у раціоналістичній традиції, намагається відновити питання про буття шляхом повернення до людського існування, до *Dasein*, у якому відкривається істина буття. Однак такий крок, попри всю його екзистенціальну глибину, веде до нових пасток і апорій, які було виявлено Гартманом – редукції буття до людського досвіду, тобто до онтологічного суб'єктивізму. Буття у Гайдегера виявляється не тим, що є, а тим, що розуміється, переживається, інтерпретується. Гартман, у свою чергу, іде іншим шляхом – шляхом відновлення реалізму в онтології, усуваючи суб'єктивістський фактор, повертаючи точність, системність і логічну дисципліну, яких онтології часто бракувало в екзистенціальних спекуляціях. Позиція Гартмана, в цьому сенсі, є радикально антикорелятивною: світ не є похідним від нашого розуміння, навпаки, саме свідомість є частиною онтологічного цілого. У зв'язку з цим слід визнати, що на фоні гартманівської критики, проєкт Мартіна Гайдегера, попри свою поетичну силу й культурну впливовість, постає радше як філософський роман, ніж як онтологічна наука. Його «сєнс буття» залишається метафорою, що ніколи не переходить у поняття. Тому Гартманова критика філософії Гайдегера має значення не лише для історії філософії, але й для сучасного мислення загалом. Вона нагадує, що філософія, якщо вона претендує бути пізнанням, а не сповіддю, не може ґрунтуватися на настроях чи страхах людини. Сущє не потребує нашої уваги, наших переживань чи тривог аби бути. У цьому і полягає сила духу наукової онтології Гартмана, яка відновлює гідність метафізики як науки про сущє як таке.

Посилання:

- Карівець, І. (2020). Справа мислення Мартіна Гайдегера. *Філософська думка*, (1), 70–81. <https://doi.org/10.15407/fd2020.01.070>
- Коваленко, А., & Ковальський, Г. (2015). Філософія буття у працях Ніколая Гартмана. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*, 1(9), 35–42.
- Шевченко, С. (2009). *Онтологічний вимір екзистенції в філософії М. Гайдегера: «Das Selbst» versus «Das Man»*. Київ: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.
- Hartmann, N. (1965). *Zur grundlegung der ontologie*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hegel, G. W. F. (1990). *Encyclopedia of the philosophical sciences in outline and critical writings* (E. Behler, Ed. & S. A. Taubeneck, trans.). New York: Continuum.
- Heidegger, M. (1962). *Being and time* (J. Macquarrie & E. Robinson, trans.). New York, NY: Harper & Row.

- Hüntelmann, R. (2022). *Nicolai Hartmann's general ontology*. https://www.academia.edu/29208039/Nicolai_Hartmanns_General_Ontology
- Martinez, L. F. M. (2025). Hartmann versus Heidegger: a re-evaluation of the gnoseological relation. *Forum Philosophicum*, 30(1), 75-105. <https://doi.org/10.35765/forphil.2025.3001.04>
- Peterson, K. R. (2016). Scenes of disagreement: Nicolai Hartmann between phenomenological ontology and speculative realism. In: M. R. Kelly & B. Harding (eds.), *Early phenomenology: Metaphysics, ethics and philosophy of religion*. (Pp. 167-184). London: Bloomsbury.

References:

- Hartmann, N. (1965). *Zur grundlegung der ontologie*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hegel, G. W. F. (1990). *Encyclopedia of the philosophical sciences in outline and critical writings* (E. Behler, Ed. & S. A. Taubeneck, trans.). New York: Continuum.
- Heidegger, M. (1962). *Being and time* (J. Macquarrie & E. Robinson, trans.). New York, NY: Harper & Row. (Original work published 1927)
- Hüntelmann, R. (2022). *Nicolai Hartmann's general ontology*. https://www.academia.edu/29208039/Nicolai_Hartmanns_General_Ontology
- Karivets, I. (2020). The matter of Martin Heidegger's thinking. [in Ukrainian]. *Filosofska dumka*, (1), 70-81. <https://doi.org/10.15407/fd2020.01.070>
- Kovalenko, A., & Kovalskiyi H. (2015). Philosophy of being in the works of Nikolai Hartmann. [in Ukrainian]. *Bulletin of the Student Scientific Society of Vasyl Stus Donetsk National University*, 1(9), 35-42.
- Martinez, L. F. M. (2025). Hartmann versus Heidegger: a re-evaluation of the gnoseological relation. *Forum Philosophicum*, 30(1), 75-105. <https://doi.org/10.35765/forphil.2025.3001.04>
- Peterson, K. R. (2016). Scenes of disagreement: Nicolai Hartmann between phenomenological ontology and speculative realism. In: M. R. Kelly & B. Harding (eds.), *Early phenomenology: Metaphysics, ethics and philosophy of religion*. (Pp. 167-184). London: Bloomsbury.
- Shevchenko, S. (2009). *The ontological dimension of existence in the philosophy of M. Heidegger: «Das Selbst» versus «Das Man»*. Kyiv: H. S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].

Yehor Chumak. The Scientific Ontology of Nikolai Hartmann versus the Existentialism of Martin Heidegger

Relevance. The article presents a critical analysis of Martin Heidegger's ontology through the lens of another outstanding ontologist, Nicolai Hartmann. **The purpose** of the study is to identify the fundamental differences between Heidegger's and Hartmann's understanding of the theory of being, as well as to demonstrate that Hartmann's critical ontology not only refutes Heidegger's main propositions, but also offers a more consistent solution to ontological problems. **Methods.** The paper exposes the historicism of Heidegger's philosophical position, which relies more on the spirit of the time and the disposition of the societal mind than on the objective structures and modes of being on which, in contrast to Heidegger, Hartmann grounds his ontological reflections. Hartmann's criti-

cal ontology thus emerges as an alternative to existential subjectivism and the philosophical trend of anthropologizing the world; at the same time, Hartmann's perspective represents an attempt to return philosophy to its original task – the contemplation of being as such, rather than the human experiences concerning it. **Novelty.** This study demonstrates how Hartmann's realism overcomes this trap by shifting the philosophical focus from consciousness to being itself. Particular attention is paid to Hartmann's critique of Heidegger's concept of "fear" as an ontological principle, which, in Hartmann's view, turns existential analytics into a psychological mystification. **Conclusion.** The research examines how Heidegger's attempt to reduce ontology to the analysis of Dasein effectively reinstates the idealist stance that Hartmann calls the "correlativist prejudice." It also reveals that ontological intention of Heidegger's thought is profoundly contradictory and speculative due to the arbitrary use of philosophical categories and the introduction of the subjectivist concept of Dasein's existentials. As a result, Heidegger's ontology acquires distinctly correlativist features that align it with the idealist tradition, which conceives the being of the surrounding world as conditioned by the subject.

Keywords: *philosophy, being, ontology, entity, Nicolai Hartmann, Martin Heidegger, Dasein, science, realism, existentialism.*

Чумак, Єгор, магістрант ОП «Філософія медійних практик» Національного Університету «Одеська юридична академія». Сфера наукових інтересів: філософія, історія філософії, політична філософія, онтологія, схоластика, патристика, кантіанство.

E-mail: egor311212@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3957-8147>

Chumak, Yehor, Master's student of the educational program «Philosophy of Media Practices» at the National University «Odesa Law Academy». Fields of academic interest: philosophy, history of philosophy, political philosophy, ontology, scholasticism, patristics, Kantianism.

E-mail: egor311212@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3957-8147>

Перше подання / Received: 04.11.2025

Прийнято до друку / Accepted: 29.12.2025

Опубліковано / Published: 31.12.2025